

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-וילציג, ראש המחלקה למדעי המדינה, אוני' בר-אילן

בלוג מס' 75: מדוע אין מלמדים את הפוליטיקה של האקדמיה?

הפעם אתחיל בסיפור מפורסם ואמיתי מהמאה ה-19. |נשיא ארה"ב (1913-1921), וודרו ווילסון (Woodrow Wilson) היה בתחילת דרכו פרופ' למדעי המדינה בעל שם, מחבר של אחד מספרי הלימוד הראשונים במקצוע: Constitutional Government (ממשל חוקתי). הוא לימד באוניברסיטת פרינסטון, אחד ממוסדות ה-Ivy League היוקרתיים, במדינת ניו ג'רזי. בשלב מסוים ווילסון אף נבחר כנשיא האוניברסיטה וגם שם היה די מוערך ומוצלח. יום אחד הוא נעמד בסנאט האוניברסיטה והכריז שיש לו הודעה חדשה. דממה נפלה על הגוף המכובד. "החלטתי לעזוב את האוניברסיטה", הוא הודיע בכובד ראש, "ולרוץ בבחירות למושל ניו ג'רזי". הפרופסורים היו המומים. אחר זמן מה התעשת הוותיק שביניהם, קם על רגליו ושאל: "הנשיא ווילסון, מדוע החלטת על מהלך כזה?" ווילסון הסתכל בו ואז פנה לכל הנוכחים ואמר: "כי נמאס לי מפוליטיקה".

במחלקה למדעי המדינה שלנו – וגם במחלקות אחרות בארץ ובעולם – מלמדים על פוליטיקה בכל מיני מישורים, מערכות ומוסדות: מגופים כלל-עולמיים ועד לשלטון מקומי; על רשויות שלטון למיניהם והגופים הסובבים אותן; בנוגע לארגונים כלכליים, חברתיים וכו'. אך טרם שמעתי על קורס על "הפוליטיקה של ההשכלה הגבוהה", ובוודאי אין קורס כזה בארץ. מקרה קלאסי של הסנדלר ההולך יחף...

לו הייתי מעלה נקודה זו לפני עשור, ניתן היה לתהות על שפיותי. אולם אחרי השנים הסוערות שעברנו (ועדת וינוגרד "הראשונה", קיצוצים מרחיקי לכת בתקציב האוניברסיטאות, שינוי ארגוני בניהול מוסדות אלה ועתה ועדת שוחט – שלא לדבר על שביתת הסטודנטים האחרונה) נדמה שאין חולק על כך שיש כאן נושא מרתק, חשוב ומלא "פוליטיקה" כמקרה בוחן מרכזי לניתוח ולהערכת קבלת החלטות בארצנו. ולא מדובר ב"עוד מגזר", אלא במגזר המרכזי לעתיד הכלכלי והחברתי של המדינה, שהרי בעידן המידע המבוסס על מחקר ופיתוח, על מדע וטכנולוגיה, על הקניית ידע ומיומנויות הפצתו, ברור שלכל החלטה אשר מתקבלת כאן יש השלכות מרחיקות לכת על עתיד המדינה.

קורס כזה יכול לכלול כמה רבדים. הראשון: הקשר שבין הממשל לבין מערכת ההשכלה הגבוהה, או כפי שאנו מגדירים את זה – "הפוליטיזציה של ההשכלה הגבוהה". כאן יש לבחון את החוק המעגן את היחסים האלה, את שיטות ומקורות תקצוב המוסדות ומהי – אם בכלל – המדיניות המנחה החלטות אלו.

שנית: הפוליטיקה שבתוך המוסד (סיפור ווילסון). מישהו פעם אמר: Politics in academia is so ugly because the stakes are so low! אינני בטוח שהסוגיות ממש פחותות ערך, אבל ברור שזהו מוסד עם כמות האגואים המנופחים הכי גדולה מבין כל המוסדות בציבוריים (למעט אולי בית משפט העליון והכנסת). ומאחר שמדובר באנשים בעלי אינטליגנציה גבוהה למדי, אזי ה"פוליטיקות הקטנות" האלו אינן מתנהלות בצורה בוטה אלא ב"עדינות" – הקורבן לפעמים אפילו אינו מרגיש את הסכין שחודר לתוכו ובוודאי אינו מבין מהיכן הגיעה הדקירה. אחרי כמה שנים טובות באקדמיה, ברור שווילסון היה מצויד כהלכה לזירת הפוליטיקה הרשמית.

הערה: לימים, זה כשמדברים על העתיד של מישהו. למשל: משה קצב, נשיא המדינה, לימים אנס מדופלם.

הערה: שוכן, זה משהו ששוכן על שפת אגם, לא במדינה. לא יודעת להסביר בדיוק..

נשאלת השאלה: כדי לבסס קורס אמיתי, צריך גם רשימת ביבליוגרפיה ראויה. האם יש כזה?
התשובה חיובית. אני מכיר שני ספרים שפורסמו בשנים האחרונות על ההשכלה הגבוהה
בארץ (מומלץ ביותר: עמי וולנסקי, [אקדמיה בסביבה משתנה](#)), שלא לדבר על כתב-העת על
הגובה (www2.colman.ac.il/al_hagova/) אשר מציג מחקרים המתבצעים בארץ ובחו"ל
על ההוראה ועל נושאים אחרים הקשורים להשכלה גבוהה. במחלקתנו, נכון להיום נכתבים
עבודת דוקטורט אחת וגם עבודת תיזה (תואר שני) אחת בנושא ההשכלה הגבוהה בארץ –
סימן מובהק שהתחום מקבל תנופה מחקרית. ומן העבר השני של המתרס, בחו"ל
מתפרסמים מדי שנה עשרות מחקרים ודוחות מכונים על ההשכלה הגבוהה במדינות שונות,
מכל הזוויות: ההיסטוריה של המוסד; היחס לשלטונות; הפוליטיקה של חומרי הלימוד; ועוד.
(לאחרונה הזדמנתי לספרייה למדעי החברה וגיליתי לתדהמתי שמתוך כשלושים ספרים
חדשים שהגיעו לאחרונה לספרייה ומוצגים על יד דלת הכניסה, ישנם לא פחות מארבעה
ספרים בנושא זה!) ממש עולם ומלואו.

מעבר לעניין המדעי, נדמה לי שיהיה בקורס כזה גם תרומה אחרת בטווח הרחוק. מי
מהסטודנטים שיסיימו את הקורס יהפוך בבוא היום למרצה ואח"כ גם לבכיר במערכת עצמה.
לא יזיק אם יפעלו בתוך כל המערכת הזאת כמה אנשים בעלי תובנות מדעיות והשוואתיות,
שיבינו "איך ניתן לעשות את זה אחרת" ו"מה כבר ניסו במקומות אחרים, מה הצליח ומה
נכשל". אמרתי שכל מי שעובד במערכת ההשכלה הגבוהה מן הסתם בעל אינטליגנציה
גבוהה, אולם אין זה אומר שיש לו את הידע להפעיל וליישם בצורה נכונה ונכונה את
האינטליגנציה שלו.

אם אנו מלמדים את הסטודנטים שלנו בכל מקצוע שכדי להצליח צריך קודם להבין את
ה"תיאוריה", הגיע הזמן שאת השיטה (הנכונה) הזו ניישם גם על המסגרת בתוכה אנו
עובדים. ומי יותר מתאים מאשר מחלקה למדעי מדינה?

wilzis@mail.biu.ac.il